

ЩОДО ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО СПРИЙНЯТТЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Зарусило Володимир Олексійович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Інституту права ім. Володимира Великого МАУП

У статті розглядаються питання виокремлення поколінь прав людини та їх характерних рис. Констатується, що в основному вчені виділяють чотири покоління прав людини. Разом з тим не завжди окремі узагальнення відповідають визначенню тих чи інших прав людини. Зроблено пропозицію кваліфікувати права людини за типами, такими як індивідуальні та колективні, і те що вони формуються за певними правилами.

Ключові слова: права людини, природні права людини, покоління прав людини, індивідуальні та колективні права людини, напрями розвитку вчення про права людини.

В статье рассматриваются вопросы выделения поколений прав человека и их характерных особенностей. Констатируется, что в основном ученые выделяют четыре поколения прав человека. Вместе с тем не всегда отдельные обобщения соответствуют определению тех или иных прав человека. Сделано предложение квалифицировать права человека по типам, такими как индивидуальные и коллективные, и то что они формируются по определенным правилам.

Ключевые слова: права человека, естественные права человека, поколения прав человека, индивидуальные и коллективные права человека, направления развития учения о правах человека.

The article deals with the separation of generations of human rights and their characteristics. It is noted that most scholars have identified four generations of human rights. However it is not always the generalization of the definition of certain human rights are correct. The proposal to qualify the types of human rights such as individual and collective, and that they are formed by certain rules were made

Keywords: human rights, natural rights, the generation of human rights, individual and collective human rights, the directions of the doctrine of human rights

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людського суспільства ми вже не ставимо питання про те, чи є така категорія, як права людини. Ми вже їх кваліфікуємо, поділяємо, коментуємо та т. ін.

Окремі дослідники стверджують, що питання прав людини є соціально-історичним. На нашу думку, це не соціально-історичне, а правове питання, адже права людини встановлюються й охороняються відповідними правовими інститутами. Всі правові норми які приймаються в суспільстві, перш за все

спрямовані на розширення чи обмеження прав людини.

Слід зазначити, що сучасна парадигма прав людини при всій своїй новизні та особливості, які певною мірою обумовлені сучасним рівнем і характером світової цивілізації, та розвитку правових наук спирається на багатий попередній досвід людства, який перш за все стосується галузі правових форм організації суспільного і державного життя людей, а також правового способу

регулювання їх відносин між собою та між людьми та державними утвореннями.

Аналіз виникнення категорії прав людини показує, що кожна економічна формація формувала певні юридичні концепції прав людини, а також відповідні характеристики її прав та обов'язків, її свободи і несвободи. Ступінь і характер розвиненості прав людини визначалися як рівнем розвитку права у відповідному суспільстві, так і можливості його застосування.

Стан вивчення проблеми. Права людини формувалися з багаторазово відтворюваних актів діяльності людей, повторюваних зв'язків і стійких форм відносин. Безперечно відомо, що кожна людина після її народження і в процесі свого розвитку має право на певний, стандартний обсяг благ і умов життя (матеріальних і духовних), отриманню яких повинні сприяти суспільство і держава.

Обсяг цих благ і умов історично завжди визначався становищем індивіда в класовій структурі суспільства, у системі матеріального виробництва. Зазначені блага можуть бути названі правами людини. Проте вони можуть називатися правами людини умовно.

У кожному суспільстві в процесі розвитку виокремлювалися, розширювалися чи обмежувалися права людини. Наприклад, у рабовласницькому суспільстві існувала певна категорія людей, які не мали ніяких прав – це були раби. У феодальному суспільстві вже кожен член суспільства мав певні права, але нижчі верстви мали їх у досить обмеженому обсязі.

Вчені, які аналізували права людини, проводили їх класифікацію за поколіннями, а також за відношенням цих прав до індивідуумів [1,2]. Разом з тим не було зроблене припущення, що виокремлення прав людини відбувається за окремим порядком, який ми пропонуємо визначати як цикли.

Виклад основних положень. В історичному аспекті вчені виокремлюють права першого, другого, третього та четвертого покоління. До прав людини першого покоління відносять громадянські та політичні права.

Перше покоління прав людини, як стверджують окремі дослідники, ставило перед собою завдання вибороти для всіх громадян наступні права:

- право на свободу думки та на свободу совісті;
- право на свободу віросповідання;
- право щодо участі в державному управлінні;
- право на рівність усіх перед законом;
- право на життя та безпеку особи у суспільстві;
- право на свободу від необґрунтованого арешту або затримання без відповідного рішення судових органів;
- право на розгляд справи незалежним і неупередженим судом, з дотриманням усіх вимог її справедливого розгляду;
- право обирати керівників держави та органів місцевого самоврядування та бути обраним;
- право на свободу висловлювання думок;

- право на свободу слова та друку [1];
та ряд інших – визначають вільний розвиток особи та можливості громадян брати участь в управлінні державними і суспільними справами, забезпечує особі незалежність і недоторканність, індивідуальну автономію та особисту свободу, захищає особу від будь-яких втручань та обмежень. Разом з тим це перше покоління прав людини іноді ще визначається як покоління природних прав людини. Деякі вчені визначають такі права як фізичні або життєві [2]. З іншого боку існує також класифікація щодо визначення прав людини першого покоління як негативних прав [3].

Більшість прав людини першого покоління була індивідуалізована, тобто вони стосувалися конкретної людини, а не суспільства в цілому.

Правами людини другого покоління вважаються права у соціальній, економічній та культурній сферах. Ці права і свобода людини і громадянина пов'язані з боротьбою людей за поліпшення свого соціально-економічного становища та культурного рівня. До прав людини другого покоління відно-

сять такі права, як: право на працю, право на захист від шкідливих умов праці, право на вільний вибір роботи, право на соціальне забезпечення, право на відпочинок, право на освіту, право на захист материнства і дитинства, право на участь у культурному житті суспільства.

У більшості випадків вчені визначають, що права другого покоління знайшли відображення у Загальній декларації прав людини [4], а потім були закріплені в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права [5].

Існує точка зору, що друге покоління прав людини сформувалося після Першої світової війни, але воно вплинуло на стан життя людей після Другої світової війни. Адже завдяки бурхливому розвитку промислового виробництва склалися реальні передумови для задоволення соціальних потреб громадян.

Друге покоління прав людини відносять ще до позитивних прав. Тобто вони реально створюють позитивну атмосферу у суспільстві і не можуть без діяльності держави, яка спрямована на їх забезпечення. Дана система прав була затверджена в конституціях спочатку в окремих державах, а потім у більшості демократичних країн.

Права людини другого покоління в більшості випадків є також індивідуалізовані, проте окремі з них ми можемо віднести до колективних.

Щодо третього покоління прав людини, то існує певна думка, що вони більше стосуються колективного існування людей, а не є індивідуальними. Французький вчений-К. Васак визначив такі колективні права людей як право на розвиток, на мир, незалежність, самовизначення, на гідне життя, здорове навколишнє середовище, комунікацію між людьми, користування спадщиною людства [6]. Такої думки притримуються й інші дослідники [7].

Разом з тим ми не можемо погодитися, що вони є колективними, адже кожна людина має право на самовизначення, на користування спадщиною людства, якщо вона бажає, на комунікацію та т. ін.

Зараз говорять про формування четвертого покоління прав людини. Існують припущення, що воно почало формуватися у XX сторіччі. У 1996 р. О.П. Семітко висловив пропозицію, що права людини, які пов'язані зі зміною статі, здійсненням абортів, евтаназії, та інші права утворюють четверте покоління прав людини [8].

Пізніше до прав людей четвертого покоління було віднесено право на користування віртуальною реальністю, на трансплантацію органів, клонування, на одностатеві шлюби та деякі інші.

З точки зору релігії і моралі, такі права є досить суперечливими і деякі, наприклад зміна статі, є забороненими. Проте це є право індивіда, і окремі з цих прав уже внесені до нормативних актів ряду держав.

Можна зробити висновок, що права людини четвертого покоління також тільки індивідуалізовані, тобто питання про колективні права четвертого покоління мова йти не може.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна висловити певні узагальнення.

1. Права людини – це складна філософська правова та економічна категорія, і її дослідження дає певні імпульси для зміни нормативних актів, які закріплюють перераховані права.

2. Можна висловити припущення, що розвиток поняття прав людини відбувався певною мірою циклічно. Перше покоління прав людини – це більш індивідуальні права. Друге покоління – як індивідуальні, так і колективні права. Третє покоління це в більшості випадків колективні права, але четверте покоління – це знову лише індивідуальні права. Разом з тим дана теза потребує більш глибокого дослідження.

3. Сучасне сприйняття прав людини в більшості країн, у тому числі і в Україні ще не відповідає тому рівню, який повинен бути як у суспільстві, так і в окремих громадян. Тому, мабуть, необхідно активно вводити предмет права людини як до шкільних програм, так і до програм вищих навчальних закладів.

Література

1. Гіда Є.О. Права людини (класифікація за часом виникнення) – Міжнародна поліцейська енциклопедія Т.ІІ Права людини у контексті поліцейської діяльності. – К.: Видім «Ін Юре» – 2004 – 1223 с.
2. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К.: Атіка, 2004. – 464 с.
3. Лазур Я.В. Щодо класифікації прав і свобод людини / Я. В. Лазур // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 565-569.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] : Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_042
6. Vasak K. Les problèmes spécifiques de la mise en oeuvre des droits économiques sociaux de l'homme / In: Louvain. Université catholique de Centre d'études européennes. Vers une protection efficace des droits économiques et sociaux. Deuxieme colloque de Departement des droits de l'homme. – P. II-34. Louvain, Vander, 1973.
7. Семитко А. П. Развитие правовой культуры как правовой прогресс / Урал. Гос. Юрид. Акад. , гуманит. Ун-т. Екатеринбург, 1996. – 313 с.